

Förskolans utemiljö

Förskolans utemiljö är lika viktig som lek- och läromiljö som byggnaden i sig. Enligt FN:s barnkonvention gällande barnens rättigheter har alla barn under 18 år rätt till en god uppväxtmiljö.³⁹

Det finns forskning som visar att den fysiska utemiljön har en stor betydelse för barns utveckling. Utemiljön kan på flera sätt främja barn och ungas hälsa, utveckling och lärande. Med anledning av detta är det viktigt att utveckla bra utemiljöer som bidrar till ökat välmående.

En bra utemiljö ska ha en stimulerande pedagogisk och hälsofrämjande miljö. Den ska vara en miljö som stimulerar till nya utmaningar, lockar till lek och fysisk aktivitet. Barnen ska också tillåtas att skapa och utforma platser och aktiviteter på egna villkor.⁴⁰

Vid planering och utformning av Umeå kommuns förskolors utemiljöer ska hänsyn tas till den verksamhet som ska bedrivas på platsen.⁴¹

Det är viktigt att det finns en egen förskolegård i direkt anslutning till verksamheten som barnen fritt kan förfoga över. Det finns studier som visar barn som har en egen gård leker på ett mer aktivt och fantasifullt sätt än de barn som hänvisas till en närliggande park.

En rejäl utemiljö i direkt anslutning till verksamheten har också visat kunna ge barnen en tredjedel av deras dagliga behov av fysisk aktivitet.

Gröna ytor på förskolegården fungerar som platser för socialt umgänge, fantasilek och utforskande. Dessa platser är ofta barnens favoritplatser. Med tillräcklig

vegetation i en rymlig och varierande miljö uppstår en dynamik som gör att leken lätt kan växla mellan fartfyllda och mer lugna sekvenser och platsbundna lekar.

Boverkets allmänna råd (2015:1)

Vid placering och anordnande av friytor för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet bör särskilt beaktas friytans storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet. Med ändamålsenlig verksamhet avses i dessa allmänna råd att friytan kan användas till lek, rekreation samt fysisk och pedagogisk aktivitet för den verksamhet som friytan är avsedd för. Friytan bör vara så rymlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet.

Lekar i gröna miljöer har en trendens att få en öppen och flexibel struktur som underlättar barnens förmåga att förändra och anpassa sig men också öka barnets möjligheter att tillgodose sina egna behov. Studier av gröna utemiljöer visar också hur dessa miljöer underlättar samspelet mellan barn på tvärs av ålder, kön och eventuell funktionsnedsättning.⁴²

Utformning utomhusmiljön

En bra utemiljö ska fungera för alla barn. Platsens förutsättningar ska utgöra grunden till utformningsarbetet. Befintlig vegetation och topografi ska så långt det är möjligt bevaras.

En gård bör ha flera zoner där barnen kan röra sig fritt mellan. De ska erbjuda fler och mer varierande lekmöjligheter efter hand som barnen utvidgar sina territorier.

Den trygga zonen, närmast byggnaden och med närhet till vuxna. Det ska finnas småskaliga trygga platser där möjlighet till överblick ska finnas vad andra gör på gården. Det ska finnas utrymme för bord och sittplatser, sand och vattenlek men också grönska och natur.

I förskolegårdens ytterkant ligger den vilda zonen. Den representeras av tätare växtlighet med tillgång till löst material för kreativa lekar. Där ska barnen få möjlighet att vara ifred men också ges möjlighet att skapa sin egen ordning, bygga kojor eller hitta egna umgängesplatser.

Mellan den trygga och vilda zonen finns den vidlyftiga zonen. Här är det viktigt att integrera naturlig och planerad vegetation, höjdskillnader och lekredskap för att skapa ett attraktivt område med flera möjligheter till fartfyllda lekar och aktiviteter. Här ska det finnas möjlighet till gung-, rutsch-, cykel, och klätterlek samt tillgång till balansredskap.^{43,44}

Friyta för lek och utevistelse, Boverkets allmänna råd (2015:1)

Friyta för lek och utevistelse som begrepp omfattar den yta som barnen kan använda på egen hand vid sin utevistelse. En friyta är ytan som går att leka på och som är tillgänglig för barnen i huvudsak under skoltid men även i viss mån på fritiden. Förrådsbyggnader, bil- och cykel-parkering samt ytor för lastning och lossning är otillgängliga och ingår därmed inte i friytan för lek och utevistelse. Takterrasser har begränsad tillgänglighet och betraktas därför som kompletterande utemiljö.

Friyta

Boverkets definition av friyta för lek och utevistelse ska följas. Friytan ska minst vara 30–40 m²/barn i förskolan. Den totala storleken på friyta får inte understiga 3000 m². Friytan ska innehålla ytor för olika aktiviteter med varierande underlag som asfalt, gräs och grus. Delar av ytan ska vara öppen så barnen kan få upp farten för spring och grupp lekar.

Skog, dunge och naturmark

I möjligaste mån bör skogsområde, träddunge och naturmark finnas på förskolegården.⁴⁵ Där naturmark finns ska den sparas. Naturlig vegetation ger en föränderlig och rik miljö med pedagogiskt material, årstidsvariation och hälsofrämjande utmaningar.

Löst material som faller från träd och buskar är viktiga för skapande och barns fantasilek.⁴⁶ Stubbar, stenar och stammar stimulerar till rollekar och påhitade lekar för både små och större grupperingar. Träd ger möjlighet att hänga upp konstverk, presenningar

och göra förskolegården dynamisk, lärorik och spännande. De kan även vara klätterträd.

För mindre barn kan ett lågväxande bestånd av klätternvänliga buskträd vara en spännande skog. Stockar och rishögar ska så långt som möjligt sparas på förskolegårdar för barnens kreativa lekar och kojbyggen. Den varierande markstrukturen ger barnen utmaningar och möjligheter att utveckla sin motorik.

Plats för större grupp

Tillräckligt öppen stor plan yta för aktiviteter ska finnas på förskolegården. Ytan ska fungera för gemensamma aktiviteter för ett större antal barn.

Utmanande fysisk aktivitet

Forskning har visat att barnens fysiska aktivitet har minskat och deras stillasittande aktiviteter har ökat.^{47,48} Fysisk aktivitet har stor betydelse för barnens kroppsuppfattning, kognitiv förmåga samt psykosociala- och motoriska utveckling.⁴⁹

En spännande och utmanande topografi är attraktiv och viktig eftersom den stimulerar till rörelse. Höjder ska finnas i någon form på varje förskolegård. Finns det inte naturligt ska den anläggas. En nivåskillnad skapar övning och utvecklingsmöjligheter av motorik och balans. Höjdens nivå ska anläggas med tanke på en trygg men ändå utmanande nivå.

Det ska finnas platser på gården som ger möjlighet till rörelseglädje. Det finns möjlighet att klättra, klänga, hoppa och balansera, gärna i naturlig miljö.⁵⁰

Tillgänglighet och säkerhet

Tillgänglighet

Alla barn ska kunna vara delaktiga och använda utemiljön på förskolegården. Tillgänglighet är en förutsättning för att barnen ska kunna ta sig fram på gården och det ska vara lätt att orientera sig. Det behövs tydliga rum med "väggar" för exempelvis barn med perceptions- och koncentrationssvårigheter och för barn med synnedsättning.

Rummen kan ha väggar av till exempelvis buskar eller staket som avgränsar sinnesintryck och möjliggör lugna stunder i leken vilket också underlättar samspelet. Aktivitetsytor på gården bör bindas samman av logiska gångvägar. Dessa bidrar till en ökad möjlighet att orientera sig.⁵¹

Säkerhet

Det finns ingen motsättning mellan en säker miljö och ett kalkylerbart risktagande. Det är en självklarhet att utemiljön ska vara säker detta görs genom att minime-

ra faktorer som kan leda till allvarlig skada eller svåra olyckor.

Det nödvändiga risktagandet är att främja barns möjligheter att under trygga former söka spänning i leken även där detta kan innebära en viss risk.

Det handlar om att ge barn möjlighet till att med skräckblandad förtjusning ta sig an fysiska risker och få en chans att pröva ut och definiera sina gränser även om detta kan leda till skrubb- och rivsår, blåmärken eller en stukad fot.⁵²

Leken är grunden för barns utveckling, lärande och välbefinnande. Lek stimulerar både fantasi och inlevelse.⁵³

Lek och undervisning

Förskolan har enligt läroplan ett tydligt undervisande uppdrag där utemiljön ska betraktas som en viktig lärandemiljö. Detta kräver bland annat varierande naturtyper, underlag och en möjlighet att förändra rumsligheten. Det är viktigt att skapa multifunktionella ytor för detta ändamål.^{54, 55}

Odling är ett exempel på pedagogisk verksamhet som det bör beredas yta för på förskolegården även vatten i anslutning till sandyta och/eller odlingsyta ska finnas. Odling och tillhörande element som jord, kompost och vatten kan användas i undervisningen på många sätt.⁵⁶

Enskilda rum och platser för mindre grupper, sittplatser

Varje förskolegård ska erbjuda platser för mindre grupper. Dessa rum kan ge möjlighet till fantasilekar,

rollspel, socialt umgänge eller bara att få vara ifred. Buskage, häckområden, lekhus eller en enkel grillplats med sittplatser runt omkring är exempel på platser som kan fylla denna funktion.⁵⁷

Sol- och skuggförhållanden

Barn behöver solljus men deras hud är känslig och behöver skyddas mot allt för mycket ultraviolett strålning. För en "solsäker" miljö används en indikator, himmelsvyn.

Om mer än halva himlen rakt ovanför barnens favoritställen täcks av exempelvis grönska är den ultravioletta strålningen lagom.^{58, 59} Det är därför viktigt att beakta lekytors placering och mängden vegetation för att uppnå målet för en "solsäker" miljö.

Belysning för aktivitet och trygghet

Belysning på förskolegården är viktig framför allt på vintern då de ljusa timmarna är få. Större delen av förskolegården bör vara belyst. Belysningen ska placeras och anpassas utifrån gårdens utseende så att tillgänglighet, trygghet skapas men också för att minska förstörelse på kvällar och helger.

En god belysning minskar risken för skador och underlättar för förskolepersonalen att ha uppsikt över barnen. Att arbeta aktivt med placering, ljusfärg och höjd kan det skapas annorlunda rumsupplevelser på gården.⁶⁰

Årstidsvariation, växtlighet och vegetationsförhållanden

Vegetation är en av de viktigaste byggstenarna för en rik levande och föränderlig utemiljö. Växter ger

årstidsvariation, sinnesintryck som främjar mental återhämtning. De ökar gårdens biologiska mångfald och gynnar även djurlivet.

Vegetation skapar varierande lekmiljöer för barnen att vistas i och kan också bidra med pedagogiskt material som kan användas i förskolans verksamhet.

Det finns andra aspekter på vegetationsytors positiva inverkan. Studier visar att lek i en miljö med rik vegetation skapar en mer jämställd lek och visar sig vara könsneutralt kodade. Grönska och vegetation kan också underlätta för flickor och pojkar att leka tillsammans.

Det är viktigt vid val av växter att tänka på hur de kan bidra med olika ekosystemtjänster som exempelvis träd med stor bladvolym, tidigt blommande buskar och träd eller växter som kan ätliga bär.

Vinter och snö som en tillgång

Vintrar med snö skapar möjlighet till vinterlek och skapande i snö. Barnen ska få chansen att klättra, rutscha i snöhögar men även bygga i snö. Platser för snöhögar ska finnas och ritas in på gården.⁶¹

2.11 Tomtdisponering, förråd och övrig kompletterande utrustning

Förråd och andra byggda delar placeras på tomten med målsättningen att få en säker och rumsligt utvecklingsbar lekmiljö, ett begripligt och funktionellt trafiksystem, ett bra lokalklimat på gården samt en fungerande avvattning. Deras placering på gården ska också skapa vindskydd samtidigt som de inte bör blockera viktiga siktstråk eller hindra skötsel av markytorna.

Sophus och varuintag placeras så att en säker angoring med minsta möjliga backning av fordon kan ske.

Vid soprummets placering beaktas också personals och barns möjligheter att lämna sopor på ett trafiksäkert sätt.

Ytor för lösa bänkbord och förvaringslådor ska ritas in vid projektering.

Inredning till förråden, inköp av lösa bänkbord samt förvaringslådor för utomhusbruk beställs av verksamheten.

